

Znaczenie obchodów jubileuszu trzydziestolecia kinematografii Polski Ludowej (1975)

JOANNA SZCZUTKOWSKA

*...przyjaźń najłatwiej zdobyć,
zaspokajając próżność artystów¹.*

Chciałabym podjąć refleksję nad przebiegiem obchodów jubileuszu 30-lecia kinematografii PRL zorganizowanych w listopadzie 1975 r. w kontekście wzajemnych relacji władz i twórców filmowych.

Jednak zanim zostanie rozpatrzony sens upamiętnienia tego wydarzenia, należy omówić syntetycznie jego historię, nierozzerwalnie związaną z losami polskich filmowców w okresie II wojny światowej. Jak zauważa Tadeusz Lubelski, powojenną kinematografię polską „otrzymali do rąk” ci, którzy zdaniem nowej władzy komunistycznej mieli najbardziej odpowiednie umiejętności, tzn. działacze Czołówki Filmowej Armii Polskiej w ZSRR². Po zakończeniu wojny zaczęto popularyzować koncepcję upaństwowienia polskiego kina. Krytykując rozwiązania okresu międzywojennego, przekonywano, że mecenat państwa wiąże się z odpowiedzialnością za rozwój tej dziedziny kultury i sztuki. Już w pierwszej połowie 1945 r. Ministerstwo Informacji i Propagandy przygotowało projekt utworzenia przedsiębiorstwa państwowego „Film Polski”, który – po negocjacjach – 13 listopada 1945 r. przybrał ostateczny kształt dekretu zatwierdzonego przez Prezydenta Krajowej Rady Narodowej Bolesława Bieruta (1944-1947)³. Zgodnie z postanowieniem Rady Ministrów zostało utworzone przedsiębiorstwo z siedzibą w Warszawie, przedmiotem działalności którego było zakładanie i prowadzenie wytwórni: taśmy filmowej i papierów fotograficznych, filmów oraz sprzętu kinotechnicznego; sprzedaż i wynajem filmów polskich w kraju i za granicą oraz kupno i wynajem filmów zagranicznych; zakładanie i prowadzenie teatrów świetlnych; publiczne wyświetlanie filmów; propagowanie szeroko rozumianej kultury filmowej; kształcenie pracowników kinematografii i współpraca z zagranicznymi instytucjami filmowymi. Omawiany dekret był aktem upaństwowienia kinematografii, pozostającej jednak w pewnym stopniu własnością prywatną, ponieważ w myśl dokumentu prawo zakładania i prowadzenia teatrów świetlnych oraz publicznych projekcji filmowych przysługiwało także związkom samorządu terytorialnego, organizacjom politycznym, związkom zawodowym, instytucjom społecznym i kulturalno-oświatowym⁴. Według wybitnego specjalisty Edwarda Zajička decyzja o powołaniu Filmu Pol-

skiego miała ogromne znaczenie dla przyszłości polskiego kina, niosąc ze sobą jednocześnie wiele korzyści i niebezpieczeństw: *ułatwiła szybką odbudowę przemysłu filmowego, stworzyła przesłanki rozwoju twórczości filmowej, nadała początkowo kinematografii rangę, perspektywę i rozmach, umożliwiła prowadzenie centralnie sterowanej polityki kulturalnej w dziedzinie produkcji i rozpowszechniania filmów oraz kształcenia kadr (...). Z drugiej strony utworzenie „Filmu Polskiego” ułatwiała wykorzystywanie kina, jako narzędzia politycznej indoktrynacji, nie mówiąc już, że stało się zalążkiem napięć, utrudnień i konfliktów, które są symptomatyczne dla działalności wielkich, scentralizowanych organizmów zajmujących monopolistyczne pozycje, a na dodatek parających się problemami indywidualnej twórczości artystycznej*⁵.

Decret Rady Ministrów *O utworzeniu przedsiębiorstwa państwowego Film Polski* z 13 listopada 1945 r. określił dzieje powojennej kinematografii polskiej okresu Polski Ludowej. Od momentu jego wprowadzenia kino polskie rozwijało się, doświadczając sukcesów i porażek zarówno na gruncie organizacyjnym, jak i twórczym. To jubileusze stwarzały szansę upamiętnienia tego historycznego dla polskiego kina wydarzenia, a jednocześnie okazję do podsumowań i ukazania pozytywnych przemian i osiągnięć.

Trzydziestolecie kinematografii PRL przypadło na rok 1975, który zapisał się w historii polskiego kina wieloma osiągnięciami artystycznymi. Premierę miały wówczas m.in. *Bilans kwartalny* (reż. Krzysztof Zanussi), *Noce i dni* (reż. Jerzy Antczak) i *Zakłęte rewiry* (reż. Janusz Majewski). 24 lutego w Los Angeles ogłoszono nominację do Oscara dla *Potopu* (reż. Jerzy Hoffman, 1974), a międzynarodowe sukcesy festiwalowe święciła *Ziemia obiecana* (reż. Andrzej Wajda, 1974), nagrodzona m.in. Złotym Medalem w Moskwie⁶.

Plan obchodów jubileuszu był zróżnicowany. Założenia programowe i organizacyjne opracował specjalny komitet społeczny powołany z inicjatywy ówczesnego wiceministra kultury i sztuki – szefa kinematografii Mieczysława Wojtczaka i reżysera Jerzego Kawalerowicza, przewodniczącego Stowarzyszenia Filmowców Polskich (SFP)⁷. *Głównym celem, który sobie postawiliśmy* – tłumaczył po latach Wojtczak – *było wykorzystanie klimatu powstałego wokół filmu polskiego po sprzyjających decyzjach władz partyjnych i państwowych w sprawie rozwoju kinematografii. Za ważne uznaliśmy uhonorowanie moralne i materialne pracowników twórczych, produkcyjnych i rozpowszechniania*⁸.

W całym kraju organizowano imprezy okolicznościowe: spotkania twórców filmowych z widzami, premiery i specjalne pokazy filmów, wystawy, sesje naukowe. Przez trzy tygodnie – od 12 do 30 listopada 1975 r. – trwał wielki retrospektywny przegląd dorobku kinematografii polskiej, obejmujący trzy cykle: 1. wybitne osiągnięcia trzydziestolecia; 2. filmy o największej frekwencji; 3. laureaci krakowskich festiwali filmów krótkometrażowych⁹. W miastach wojewódzkich odbywały się projekcje najważniejszych polskich filmów z udziałem twórców i aktorów, a w wielu miejscowościach także tygodniowe lub dwutygodniowe przeglądy filmów fabularnych cieszących się największą popularnością wśród polskiej widowni i krótkometrażowych nagrodzonych na festiwalu w Krakowie. W działalność popularyzatorską zaangażowały się kina państwowe, związkowe, studyjne i dyskusyjne kluby filmowe. Z okazji jubileuszu przygotowano również specjalne wystawy, m.in. plakatu filmowego, takich autorów jak: Walde-

mar Świerzy, Franciszek Starowieyski i Jakub Erol. Z kolei w Pałacu Kultury można było obejrzeć nagrody, którymi wyróżniono polskie filmy za granicą, np. marmurowy globus przyznany *Ziemi obiecanej* na festiwalu w Moskwie¹⁰. Ponadto w roku jubileuszowym ukazało się specjalne wydawnictwo Filmowego Serwisu Prasowego pt. *Kinematografia w Polsce Ludowej*¹¹, będące swoistym katalogiem dorobku polskiego filmu fabularnego i jednocześnie kontynuacją wydawnictwa pt. *Kinematografia polska w XXV-leciu PRL*¹².

Poza samą ideą upamiętnienia początków polskiego kina po II wojnie analiza święta trzydziestolecia kinematografii ujawnia wieloraki sens jubileuszu. Pierwszy i oczywisty to wydźwięk polityczny. Święto obchodzone w duchu rządowych i partyjnych rytuałów i obrzędowości w Polsce Ludowej ukazywało cechy charakterystyczne dla systemu¹³. Dla władz PRL stanowiło jedną z okazji, aby podkreślić wkład Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (PZPR) w osiągnięcia polskiej kultury. W *Tezach do wystąpienia z okazji 30-lecia kinematografii w Polsce Ludowej* stwierdzono: *W swojej polityce popieramy i popierać nadal będziemy przede wszystkim twórczość ideową związaną z dziełem budownictwa socjalistycznego, jak również twórczość głęboko humanistyczną wzbogacającą naszą kulturę w nowe treści i osiągnięcia artystyczne (...) Swą wysoką rangę społeczną kinematografia polska zawdzięcza polityce kulturalnej naszej Partii, co dowodzi jak wielkie możliwości tkwią w ideałach humanizmu socjalistycznego*¹⁴. Do „ideałów socjalizmu” nawiązywano także w innych w przemówieniach i referatach, o czym będzie jeszcze mowa. W podobnym duchu brzmiały wypowiedzi sprzed pięciu lat, kiedy to na specjalnej sesji naukowej przeprowadzonej w Łodzi w dniach od 23 do 25 kwietnia 1970 r. wspomniano dwudziestopięcioletnie kinematografii polskiej¹⁵.

O wadze, jaką państwo i PZPR przywiązywały do uroczystości, świadczy zaangażowanie dostojników w obchody. Kluczowe miejsce w partyjno-rządowym programie jubileuszu zajmowały bezpośrednie kontakty władz z filmowcami¹⁶. 4 listopada 1975 r. w salach Pałacu Rady Ministrów na Krakowskim Przedmieściu w Warszawie odbyło się spotkanie I Sekretarza KC PZPR Edwarda Gierka i Prezesa Rady Ministrów Piotra Jaroszewicza z przedstawicielami kina i środowisk artystycznych. W spotkaniu uczestniczył minister kultury i sztuki Józef Tejchma, a także minister obrony narodowej Wojciech Jaruzelski, kierownicy wydziałów KC PZPR: Kultury – Lucjan Motyka oraz Pracy Ideowo-Wychowawczej – Wiesław Klimczak, przedstawiciele naczelnych władz kinematografii i telewizji, a także prezesi związków i stowarzyszeń twórczych. Jeden z głównych punktów obchodów stanowiły przemówienia przedstawicieli władz PRL i zaproszonych gości. Pojawiły się w nich określenia i motywy charakterystyczne dla komunistycznych rytuałów językowych¹⁷. Edward Gierek wyraził wówczas przekonanie, że kino PRL będzie odpowiadać na zapotrzebowanie społeczne i uwzględniać wszystko, co *wielkie, piękne i szlachetne, co potrzebne narodowi w jego trudnym, ale wielkim dziele*. Z kolei Piotr Jaroszewicz, podsumowując dorobek polskiej kinematografii po 1945 r., stwierdził m.in.: *Przez całe 30-lecie, bez względu na przejściowe niepowodzenia, powstawały filmy wnoszące trwały wkład w rozwój naszej kultury (...) Powstałe filmy były znakiem czasu, zwierciadłem wydarzeń i spraw najważniejszych. Takimi pozostały one nie w filmotekach, lecz w naszej pamięci, w świadomości kulturalnej i politycznej całych pokoleń Polski Ludowej*. Ponadto zwrócił uwagę na problemy kinematografii polskiej i perspektywy jej rozwoju. Ja-

roszewicz podjął także problem współodpowiedzialności filmowców za rozwój kulturalny i polityczny kraju. Zdaniem przedstawiciela polskiego rządu kinematografia powinna się odnosić do podstawowych problemów wskazywanych przez partię i stanowić artystyczne świadectwo przyjaźni z krajami socjalistycznymi. Na spotkaniu głos zabrał także prezes SFP Jerzy Kawalerowicz, który podziękował I sekretarzowi i premierowi za budowanie atmosfery zaufania oraz za wzmocnienie rangi kinematografii w Polsce „historyczną” Uchwałą Biura Politycznego i Rady Ministrów w sprawie dalszego rozwoju kinematografii i decyzjami stwarzającymi realne szanse na zwiększenie produkcji i dorównanie najlepszym kinematografom na świecie. Uroczystość uświetnił koncert pianistyczny Bronisławy Kawalli z udziałem śpiewaka Andrzeja Hiolskiego¹⁸. We właściwym sobie nieco ironicznym stylu podsumował spotkanie minister kultury Józef Tejchma, który pod datą 4 listopada 1975 r. zanotował w dzienniku: *Uroczystość 30-lecia kinematografii w Pałacu Rady Ministrów, z udziałem Gierka i Jaroszewicza. Bardzo udane spotkanie. Żonie Gierka wyraźnie spodobały się kontakty z artystami. To dobrze dla artystów*¹⁹. Z kolei nad wyraz ciepło pisze o tym dniu w swoich wspomnieniach z 2004 r. Mieczysław Wojtczak, stwierdzając: *Takie spotkanie polskich twórców filmowych z naczelnymi władzami państwa było chyba pierwszym i ostatnim*²⁰. Ze spotkaniem w Pałacu Rady Ministrów wiąże się też anegdota opowiadająca o nieprzyznaniu Wojtczakowi „ze względów technicznych” pamiątkowej statuetki. Jak się okazało kilkanaście lat później, przyczyną był błąd grawera, który wyrył napis z okazji trzydziestolecia „kinematografii”. Sytuację tę opisuje Wojtczak następująco: *W 1988 roku sprawa się wyjaśniła. Do Moskwy, gdzie pracowałem w polskiej ambasadzie, przybyła liczna grupa naszych filmowców z Januszem Majewskim, prezesem Stowarzyszenia Filmowców Polskich, na sympozjum polsko-radzieckie. Majewski na uroczystym spotkaniu zaskoczył mnie wręczeniem statuetki w formie klapsa filmowego, otoczonego liściem laurowym (...) Okazało się, że na jubileuszu 30-lecia ktoś w ostatniej chwili spostrzegł błąd w napisie*²¹.

Podczas uroczystości w Pałacu Rady Ministrów 60 twórców udekorowano odznaczeniami państwowymi. Orderem Sztandaru Pracy I i II klasy odznaczono 3 osoby, Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski – 4 osoby, Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski – 6 osób, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski – 19 osób, Złotym Krzyżem Zasługi – 14 osób, Srebrnym Krzyżem Zasługi – 11 osób, zaś Brązowym Krzyżem Zasługi – 3 osoby. Wśród uhonorowanych znaleźli się m.in. reżyserzy Jerzy Kawalerowicz, Andrzej Wajda, Kazimierz Karabasz oraz aktorki i aktorzy: Jadwiga Barańska, Barbara Brylska, Maja Komorowska, Beata Tyszkiewicz, Lucyna Winnicka, Jerzy Bińczycki i Andrzej Łapicki. Tab. 1 przedstawia pełną listę odznaczonych z okazji jubileuszu trzydziestolecia kinematografii. W owym ceremoniale państwowym – w tzw. dekadzie gierkowskiej szczególnie zrytualizowanym²² – należy upatrywać jednej z metod polityczno-ideowego oddziaływania na filmowców²³. Z punktu widzenia władz PRL wysokie odznaczenia państwowe przyznane licznej grupie filmowców były jednocześnie wyrazem uznania dla ich pracy i związanych z nimi nadziei²⁴. Niewątpliwie ordery przynawane w czasie świąt i obchodów rocznic podnosiły rangę uroczystości, ale – na co zwróciła uwagę Barbara Rogowska w artykule na temat świąt w Polsce Ludowej – miały również na celu różnicowanie grupy. Jak pisze Rogowska, stwarzały *na oczach uczestników imprez wymowny podział na „swo-*

ich”, uprzywilejowanych, docenianych, gratyfikowanych, zajmujących wyższą pozycję w hierarchii społecznej, i na „obcych”, złych, niewiarygodnych. Uruchamiano mechanizm rywalizacji o względy władzy²⁵. Z kolei zdaniem Andrzeja Krajewskiego nobilitujące gesty polityków stanowiły jeden z *najsukcesywniejszych i najwygodniejszych* (w zasadzie nie wymagały wysiłku ani wielkich środków finansowych) *tricków reżimu*. Jak wyjaśnia Krajewski, miały udowodnić, że *władza dba o najcenniejszych obywateli*. Dlatego Edward Gierek stale spotykał się z przedstawicielami związków twórczych, podobnie czynili członkowie Biura Politycznego i Ministerstwa Kultury i Sztuki. Instrukcje opracowywane w KC wręcz nakazywały częste indywidualne rozmowy członków władzy z twórcami²⁶. O tym, że przy okazji analizowanego jubileuszu starano się pozyskać względy i zaufanie podzielonego środowiska, świadczy również przywołany już dokument *Tezy do wystąpienia...*, w którym czytamy: *Dynamiczny program rozwoju kinematografii na najbliższe lata określa uchwała Biura Politycznego i Rządu w tej sprawie* [chodzi o Uchwałę Biura Politycznego KC i PZPR i Prezydium Rządu z 5.12.1973 r. w sprawie zwiększenia społeczno-kulturalnej roli kinematografii – przyp. J.S]. *Pragniemy realizować ten program wspólnie z twórcami filmowymi i pracownikami całej kinematografii*²⁷.

Obchody jubileuszu zgromadziły wielu przedstawicieli świata filmu. Znaleźli się wśród nich zarówno ludzie, którzy uczestniczyli w upamiętnianych wydarzeniach (jak Ludwik Perski, rocznik 1912), jak również ci, którzy urodzili się już po utworzeniu Filmu Polskiego (jak Anna Nehrebecka, rocznik 1947). Można zatem stwierdzić, że opisywane święto spełniło także rolę jednoczącą twórców i artystów różnych pokoleń, reprezentujących kilka rodzajów pamięci zbiorowej, które tak niegdyś sklasyfikował Bronisław Baczko: *Jednocząca funkcja pamięci zbiorowej i jej symboli szczególnie wyraźnie przejawia się w stosunkach międzypokoleniowych. Można bowiem wyróżnić „pamięć krótką” i „pamięć długą”. Pierwsza organizuje się wokół wspólnego doświadczenia, związanego z reguły z „dziejowym wydarzeniem”, jakie pewna klasa wieku przeżyła w okresie swojej młodości, stając się tym samym właśnie pokoleniem. Druga pamięć powstaje w wyniku działania mechanizmu społecznego, poprzez który przekazywane są właściwe pewnej określonej wspólnotce symbole, mity, rytuały itd., a który odnosi się do odległej przeszłości, zwłaszcza do czasów „początku”, i na nowo tę przeszłość uaktualnia. Między tymi dwoma rodzajami pamięci można by chyba wyróżnić jeszcze pamięć średniego trwania, powstającą w bezpośrednich kontaktach między dwoma lub trzema kolejnymi pokoleniami, głównie dzięki przekazywaniu wspomnień*²⁸.

Lista odznaczonych ludzi filmu z okazji jubileuszu 30-lecia kinematografii PRL

Jerzy Kawalerowicz – Order Sztandaru Pracy I klasy
 Ludwik Perski – Order Sztandaru Pracy II klasy
 Andrzej Wajda – Order Sztandaru Pracy II klasy
 Zbigniew Kuźmiński – Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski
 Ewa Petelska – Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski
 Aleksander Ścibor-Rylski – Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski
 Stanisław Wohl – Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski
 Kazimierz Karabasz – Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski

Bogusław Lambach – Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski
Andrzej Łapicki – Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski
Jan Łomnicki – Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski
Stanisław Mikulski – Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski
Karol Szczeciński – Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski
Stefan Bandura – Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski
Wiesław Bożym – Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski
Józef Dąbrowski – Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski
Zygryd Flizikowski – Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski
Witold Giersz – Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski
Adam Hołubowski – Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski
Kazimierz Jaworski – Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski
Michał Jędrusik – Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski
Alodia Kowalik – Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski
Tadeusz Makarczyński – Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski
Maria Malicka – Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski
Władysław Nehrebecki – Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski
Wacław Pacewicz – Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski
Antoni Pietrzyk – Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski
Władysław Podleśny – Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski
Stanisław Sroka – Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski
Beata Tyszkiewicz – Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski
Lucyna Winnicka-Kawalerowicz – Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski
Władysław Włodarski – Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski
Jadwiga Barańska – Złoty Krzyż Zasługi
Leon Bach – Złoty Krzyż Zasługi
Jerzy Bińczycki – Złoty Krzyż Zasługi
Barbara Brylska-Kosmal – Złoty Krzyż Zasługi
Alicja Ciężkowska – Złoty Krzyż Zasługi
Zofia Czarny – Złoty Krzyż Zasługi
Stefan Grzegorzewski – Złoty Krzyż Zasługi
Miroslaw Kijowicz – Złoty Krzyż Zasługi
Maja Komorowska-Tyszkiewicz – Złoty Krzyż Zasługi
Zdzisław Mikołajczyk – Złoty Krzyż Zasługi
Anna Nehrebecka – Złoty Krzyż Zasługi
Halina Paszkowska – Złoty Krzyż Zasługi
Franciszek Trzaskowski – Złoty Krzyż Zasługi
Maria Tymowska – Złoty Krzyż Zasługi
Irena Choryńska – Srebrny Krzyż Zasługi
Władysław Dybczyński – Srebrny Krzyż Zasługi
Maksymilian Jałocha – Srebrny Krzyż Zasługi
Henryk Lux – Srebrny Krzyż Zasługi
Eugeniusz Macuga – Srebrny Krzyż Zasługi
Stanisław Pasikowski – Srebrny Krzyż Zasługi
Barbara Pec-Ślesicka – Srebrny Krzyż Zasługi
Henryk Polkowski – Srebrny Krzyż Zasługi
Edmund Siekierski – Srebrny Krzyż Zasługi

Zdzisław Siwecki – Srebrny Krzyż Zasługi
 Jerzy Szczyglak – Srebrny Krzyż Zasługi
 Ryszard Ciarkowski – Brązowy Krzyż Zasługi
 Piotr Michalczyk – Brązowy Krzyż Zasługi
 Jadwiga Rostkowska – Brązowy Krzyż Zasługi

Źródło: *30-lecie kinematografii w Polsce Ludowej*, „Trybuna Ludu” z 5 listopada 1975 r., s. 9.

Obchody jubileuszu kontynuowano 5 listopada 1975 r. w Filmowym Ośrodku Badawczo-Rozwojowym (FOBR) w Warszawie odbyło się spotkanie przedstawicieli wszystkich branż kinematografii z zastępcą kierownika Wydziału Kultury KC PZPR Janem Kasakiem, wiceministrem kultury i sztuki – szefem kinematografii Mieczysławem Wojtczakiem i szefami kinematografii kilku „bratnich” krajów²⁹. Mieczysław Wojtczak zwrócił uwagę na osiągnięcia kinematografii polskiej w jej trzydziestolecie: ponad 450 filmów fabularnych dla kin i około 780 półgodzinnych filmów fabularnych dla telewizji, a także 12 tys. filmów krótko- i średniometrażowych³⁰. Podkreślając znaczący wkład mecenasa państwowego w rozwój polskiego kina, stwierdził: *W stosunkowo krótkim czasie nie tylko zbudowaliśmy od podstaw bazę produkcyjną dla filmu, nie tylko wykształciliśmy znane i cenione w świecie kadry twórców, ale dokonaliśmy także głębokich przeobrażeń treści naszej twórczości, zasadniczych przewartościowań jej funkcji społecznych, wychowawczych i ideowych*. Podkreślił, że przeobrażenia te były możliwe dzięki polityce partii i państwa, która stworzyła odpowiednie warunki programowe, organizacyjne i materialne³¹. Spotkaniu w FOBR towarzyszyła projekcja filmu dokumentalnego Jadwigi Zajiček pt. *Kamera pisane* o historii kinematografii PRL³².

Jubileusz kinematografii, podobnie jak to miało miejsce w przypadku innych uroczystości i świąt czasów Polski Ludowej³³, służył celom propagandowym. O efektywności takich działań mogła świadczyć przede wszystkim chęć współpracy środowiska z władzami. Znacznie częściej pojawiały się jednak aprobaty wyrażane słowem³⁴. Z okazji trzydziestolecia specjalną uchwałą podjęła Podstawowa Organizacja Partyjna (POP) przy Przedsiębiorstwie Realizacji Filmów „Zespoły Filmowe”, której I sekretarzem był reżyser Czesław Petelski. Uchwała była deklaracją lojalności. Wyrażała wdzięczność kierownictwu partii i państwa za zainteresowanie polskim kinem i przyjazne usposobienie wobec jego pracowników. W dokumencie czytamy: *Jesteśmy zaszczyceni zainteresowaniem i życzliwością najwyższych Władz Partii i Państwa, czego wyrazem stały się: Uchwała Biura Politycznego i Prezydium Rządu w sprawie kinematografii, decyzje Rady Ministrów w sprawie budowy wytwórni filmowej w Warszawie i innych inwestycji w zakresie kinematografii, listy gratulacyjne i konsultacyjne przed VII Zjazdem skierowane przez I Sekretarza KC PZPR Tow. Edwarda Gierka do najwybitniejszych przedstawicieli naszego środowiska, wysokie odznaczenia państwowe wręczone z okazji XXX-lecia kinematografii twórcom i pracownikom filmowym na spotkaniu przedstawicieli środowiska filmowego z Tow. Edwardem Gierkiem i Tow. Piotrem Jaroszewiczem w dniu 4.XI.1975 r. w Urzędzie Rady Ministrów. Nasza POP wyraża wdzięczność kierownictwu Partii i Rządu, osobiście Tow. Edwardowi Gierkowi i Tow. Piotrowi Jaroszewiczowi za te fakty o historycznym znaczeniu dla kinematografii polskiej. Pragniemy równocześnie podkreślić, że środowisko twórców filmowych, jak nigdy dotąd zintegrowało swe szeregi wokół wielkiego programu*

*Partii, realizację którego chce aktywnie wspomagać swymi talentami i pracą. Jednocześnie wystosowano apel do kierownictwa kinematografii, m.in. o to, aby wspólnymi siłami przyspieszyć modernizację naszej kinematografii, aby rychlej przybliżyć czas, gdy rozpocznie się produkcja w warunkach stworzonych przez wytwórnię warszawską*³⁵.

Istotną kwestią jest także problem umiędzynarodowienia wydarzeń jubileuszowych, przy czym propagandzie polskiej twórczości filmowej za granicą w 1975 r. zostanie poświęcony osobny tekst. Niewątpliwie uroczystości rocznicowe służyły wspólnocie socjalistycznej za bodźce utrwalające i rozwijające filmowe związki. Na zaproszenie ministra Mieczysława Wojtczaka do Polski przybył przewodniczący Państwowego Komitetu Kinematografii Rady Ministrów ZSRR Filip Jermasz, a także przewodniczący Związków Filmowców Radzieckich Lew Kulidzanow³⁶. Szef radzieckiej kinematografii wyraził uznanie dla twórczości filmowej PRL i zwrócił uwagę na bogate tradycje dwustronnej współpracy filmowej i jej najnowsze efekty w postaci filmu *Jarosław Dąbrowski* (reż. Bohdan Poręba, 1975)³⁷. Na spotkaniu jubileuszowym w FOBR 5 listopada 1975 r. Filip Jermasz, podkreślając znaczenie wieloletnich kontaktów kinematografii polskiej i radzieckiej, powiedział: *W okresie powstawania filmu polskiego filmowcy radzieccy byli razem z Wami, i od tego czasu przyjaźń i wzajemna współpraca stały się podstawą stosunków między radziecką a polską kinematografią. Mamy wspólne ideowe i artystyczne podstawy, kierujemy się w naszej twórczości leninowskimi zasadami partyjności i ludowości. Z roku na rok poszerzamy i pogłębiaamy nasze twórcze i produkcyjne kontakty. Ich gruntowna wszechstronność dowodzi, że naszych widzów oczekuje jeszcze wiele radosnych spotkań z wielką sztuką filmową (...) Ludzie polskiego filmu są oczekiwanymi i drogimi gośćmi radzieckich widzów. Znają, kochają i zawsze czekają na Was jak na najdroższych gości i braci*³⁸.

Do udziału w obchodach zaproszono także szefów kinematografii CSRS i NRD: dyrektora generalnego kinematografii czechosłowackiej Jiříego Purša oraz wiceministra kultury NRD Hansa Starke. Z okazji 30-lecia filmu PRL przedstawiciele „bratnich krajów” wystosowali gratulacje, pozdrowienia i życzenia sukcesów w imieniu pracowników tamtejszych kinematografii. O korzyściach z kooperacji PRL i NRD mówił Hans Starke: *Z satysfakcją możemy stwierdzić, że współpraca obu naszych kinematografii znacznie się zacieśniła. Różnorodne formy wspólnej działalności między filmowcami obu krajów przyczyniły się do dalszego umacniania przyjaźni i zrozumienia między naszymi narodami*³⁹. W tym kontekście warto choćby przywołać historyczną koprodukcję z lat 70. dedykowaną wielkiemu astronomowi pt. *Kopernik* (reż. Ewa Petelska, Czesław Petelski, 1972). Życzliwe słowa pod adresem kinematografii PRL wyraził także dyrektor generalny kinematografii czechosłowackiej, w koprodukcji z którą w roku jubileuszowym zrealizowano *Zakłute rewiry* (reż. Janusz Majewski, 1975): *Cenimy wybitne wyniki, które zostały przez Was osiągnięte w okresie tych trzydziestu lat. Jesteśmy przekonani, że w ścisłej współpracy z pozostałymi kinematografiami socjalistycznymi, polska kinematografia tworzyć będzie nadal filmy ukazujące w sposób prawdziwy i artystycznie wartościowy życie społeczeństwa socjalistycznego, i w ten sposób przyczyni się do wspólnego, dalszego pogłębiania przyjaźni i współpracy między narodami, do umocnienia pokoju i dalszego rozkwitu socjalistycznej sztuki filmowej*⁴⁰ – powiedział Purš.

Na jubileusz zareagowały środki masowego przekazu, w tym prasa. Listopadową okładkę pisma „Filmowy Serwis Prasowy” zdobi okolicznościowy plakat. Trzydzieści lat kinematografii i sztuki filmowej w Polsce powojennej skłoniło do wspomnień i refleksji wielu teoretyków i praktyków kina. Serię artykułów okolicznościowych, stanowiących bogaty materiał informacyjny i analityczny, opublikowało „Kino”⁴¹.

Należy zwrócić uwagę na specyfikę medialnej recepcji tego wydarzenia kulturalnego. Aby podtrzymać określony system wartości i narzucić społeczeństwu partyjne koncepcje kulturalno-polityczne⁴², zadbano o propagandową kampanię prasową. Notatki na temat spotkań kierownictwa partii i państwa ze środowiskiem filmowców opublikowała na pierwszej stronie „Trybuna Ludu”. Sprawozdania z ich przebiegu można odnaleźć również w prasie lokalnej⁴³ i specjalistycznej prasie filmowej: tygodnikach „Film” i „Ekran” oraz miesięczniku „Kino”. Opisywane wydarzenia zostały także udokumentowane w materiałach Polskiej Kroniki Filmowej⁴⁴.

* * *

Zdaniem Izabelli Main święta państwowe i obchody rocznic w Polsce w latach 1944-1989 miały *głębokie znaczenie polityczne, społeczne i kulturowe. Wielokrotnie przekazywały idee i wartości tradycji narodowej, uznane za znaczące przez organizatorów. Uczestnicy świąt i obchodów rocznic spotykali się nie tylko z przekazem słownym i symbolicznym (np. używanie flag narodowych), ale też przez fakt uczestnictwa stawali się częścią wspólnoty popierającej (przynajmniej zewnętrznie) przekazywane treści*⁴⁵.

Zasadności ustaleń badaczki dowodzi analiza uroczystości organizowanych w Polsce dla uczczenia 30-lecia kinematografii polskiej w listopadzie 1975 roku. Obchody rocznicy powołania przedsiębiorstwa państwowego Film Polski zajmowały ważne miejsce w strategii kulturalnej władz PRL. Pośród rozmaitych imprez okolicznościowych szczególną rolę pełniły spotkania władz z filmowcami, przy czym obie strony upatrywały w nich odmiennego sensu.

Mając na uwadze celne uwagi Pawła Sowińskiego z książki *Komunistyczne święto: Chcąc poznać rytuał święta z oglądanych materiałów filmowych, nie da się uniknąć nadinterpretacji. To zastrzeżenie odnosi się również do innych źródeł. Szukając potwierdzenia dla własnych sądów – np. w drobnej gestykulacji czy jakichś innych, różnie dających się interpretować przejawach zachowań – łatwo uznać za pożądaną dowód coś, co w rzeczywistości nim nie jest*⁴⁶, starano się nie wykraczać poza komentowane fakty, traktując niniejszy szkic jako przyczynek do dalszych badań naukowych nad obchodami rocznic kinematografii w Polsce Ludowej, istotnych dla poznania ich roli w rozwoju ówczesnej kultury⁴⁷.

JOANNA SZCZUTKOWSKA

- ¹ A. Krajewski na temat założeń partyjno-państwowych względem twórców kultury – tegoż, *Między współpracą a oporem. Twórcy kultury wobec systemu politycznego PRL (1975-1985)*, Wydawnictwo TRIO, Warszawa 2004, s. 54.
- ² T. Lubelski, *Historia kina polskiego 1895-2014*, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych UNIVERSITAS, Kraków 2015, s. 148-149.
- ³ Prace nad ostateczną wersją dokumentu nie były łatwe. Na ten temat pisze Alina Madej – tejże, *Kino, władza, publiczność. Kinematografia polska w latach 1944-1949*, Wydawnictwo „Prasa Beskidzka”, Bielsko-Biała 2002, s. 66-75.
- ⁴ „Dziennik Ustaw” 1945, nr 55, poz. 308. Dekret szczegółowo analizuje Edward Zajiček – zob. tegoż *Poza ekranem: kinematografia polska 1918-1991*, FilMOTEKA Narodowa: Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1992, s. 57-61.
- ⁵ E. Zajiček, dz. cyt., s. 59.
- ⁶ Szerzej o tym w: M. Hendrykowska, *Kronika kinematografii polskiej 1895-1997*, „Ars Nova”, Poznań 1999, s. 330-337.
- ⁷ Szerzej o tym: M. Wojtczak, *Kronika nie tylko filmowa*, Wydawnictwo Studio EMKA, Warszawa 2004, s. 163-170. Na temat jubileuszu zob. też: J. Szczutkowska, *Polityka kulturalna PRL w dziedzinie kinematografii*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2014, s. 227-229.
- ⁸ M. Wojtczak, dz. cyt., s. 164.
- ⁹ *Jubileusz kinematografii polskiej*, „Filmowy Serwis Prasowy” 1975, nr 21.
- ¹⁰ *Trzydziestolecie kinematografii*, „Film” 1975, nr 47, s. 2; M. Wojtczak, dz. cyt. s. 170; Archiwum Akt Nowych (dalej: AAN), Polska Zjednoczona Partia Robotnicza Komitet Centralny w Warszawie (dalej: KC PZPR), sygn. LVI-702, Notatka w sprawie 30-lecia kinematografii w Polsce Ludowej (oprac. NZK, wrzesień 1975).
- ¹¹ *Kinematografia w Polsce Ludowej: wydawnictwo specjalne Filmowego Serwisu Prasowego*, Centrala Rozpowszechniania Filmów, Warszawa 1975.
- ¹² *Kinematografia polska w XXV-leciu PRL*, Filmowy Serwis Prasowy, Warszawa 1969.
- ¹³ Szerzej na temat rytualizowanych form obrzędowości w Polsce Ludowej pisze M. Zaremba w pracy pt. *Komunizm, legitymizacja, nacjonalizm. Nacjonalistyczna legitymizacja władzy komunistycznej w Polsce*, Wydawnictwo TRIO, Warszawa 2001. Por. P. Sowiński, *Komunistyczne święto. Obchody 1 maja w latach 1948-1954*, Wydawnictwo TRIO, Warszawa 2000, s. 15.
- ¹⁴ AAN, KC PZPR, sygn. LVI-702, Tezy do wystąpienia z okazji 30-lecia kinematografii w Polsce Ludowej.
- ¹⁵ Cz. Wiśniewski, *Dwadzieścia pięć lat polskiej kinematografii*, „Kino” 1970, nr 7, s. 2.
- ¹⁶ AAN, KC PZPR, sygn. LVI-702, Notatka w sprawie 30-lecia kinematografii... dz. cyt.
- ¹⁷ Szerzej na temat rytuałów językowych komunistycznych świąt zob. A. Dytman-Stasieńko, *Święto zawłaszczonych znaczeń. 1 maja w PRL. Ideologia, rytuał, język*, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej Edukacji TWP we Wrocławiu, Wrocław 2006, s. 83-85, 89-90, passim.
- ¹⁸ *30-lecie kinematografii w Polsce Ludowej*, „Trybuna Ludu” z 5 listopada 1975 r., s. 1; *Wysoka ocena osiągnięć filmu polskiego w 30-leciu*, „Trybuna Ludu” z 6 listopada 1975 r., s. 3; *XXX-lecie kinematografii w Polsce Ludowej*, „Ekran” 1975, nr 47, s. 2; *XXX lat kinematografii polskiej. Wystąpienie prezesa Rady Ministrów Tow. Piotra Jaroszewicza na uroczystości XXX-lecia kinematografii*, „Kino” 1976, nr 1, s. 2-3; *XXX lat kinematografii polskiej. Wystąpienia prezesa Stowarzyszenia Filmowców Polskich, Jerzego Kawalerowicza*, „Kino” 1976, nr 1, s. 4.
- ¹⁹ J. Tejchma, *Kulisy dymisji. Z dzienników ministra kultury 1974-1977*, Oficyna Cracovia, Kraków 1991, s. 147.
- ²⁰ M. Wojtczak, dz. cyt., s. 169.
- ²¹ Tamże, s. 171.
- ²² M. Zaremba, dz. cyt., s. 375.
- ²³ Szerzej J. Szczutkowska, dz. cyt., s. 192.
- ²⁴ *XXX lat kinematografii polskiej. Wystąpienie prezesa Rady Ministrów Tow. Piotra Jaroszewicza...* dz. cyt., s. 3.
- ²⁵ Por. B. Rogowska, *Funkcje polityczne obchodów Święta Zwycięstwa w Polsce w latach 1945-1949*, w: *Studia historyczne i politologiczne*, red. R. Gelles, M. S. Wolański, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1997, s. 301.
- ²⁶ A. Krajewski na temat założeń partyjno-państwowych względem twórców kultury – tegoż, dz. cyt., s. 54.
- ²⁷ AAN, KC PZPR, sygn. LVI-702. Tezy do wystąpienia z okazji... dz. cyt.
- ²⁸ B. Baczek, *Wyobrażenia społeczne. Szkice o nadziei i pamięci w zbiorowej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994, s. 234-235.
- ²⁹ *Trzydziestolecie kinematografii*, dz. cyt.
- ³⁰ Tamże.
- ³¹ *XXX lat kinematografii polskiej, fragment wystąpienia I zastępcy Ministra Kultury i Sztuki*

- Mieczysława Wojtczaka, „Kino” 1976, nr 1, s. 8.
- ³² *Trzydziestolecie kinematografii*, dz. cyt.
- ³³ Por. np. B. Rogowska, dz. cyt., s. 300-301; P. Sowiński, dz. cyt.
- ³⁴ Szerz. A. Krajewski, dz. cyt., s. 93-95.
- ³⁵ AAN, KC PZPR, sygn. LVI-702, Uchwała Podstawowej Organizacji Partyjnej przy Przedsiębiorstwie Realizacji Filmów „Zespoły Filmowe” z dn. 15 listopada 1975.
- ³⁶ *Święto polskiej kinematografii*, „Film” 1975, nr 46, s. 2.
- ³⁷ „Ekran” 1975, nr 47, s. 10.
- ³⁸ *XXX lat kinematografii polskiej, pozdrowienia przekazane przez przewodniczącego Komitetu Kinematografii Rady Ministrów ZSRR – Filipa Jermasza*, „Kino” 1976, nr 1, s. 8.
- ³⁹ *XXX lat kinematografii polskiej, pozdrowienia przekazane przez wiceministra kultury Niemieckiej Republiki Demokratycznej – Hansa Starka*, „Kino” 1976, nr 1, s. 8.
- ⁴⁰ *XXX lat kinematografii polskiej, pozdrowienia przekazane przez dyrektora generalnego Kinematografii Czechosłowackiej – Jiříego Puršę*, „Kino” 1976, nr 1, s. 9.
- ⁴¹ Zob. K. Mętrak, *Ocalić od zapomnienia...* „Kino” 1974, nr 9, s. 18-19; R. Koniczek, *Przenikanie idei*, „Kino” 1975, nr 4, s. 2-5; *Po trzydziestu latach*, „Kino” 1975, nr 11, s. 2-3; L.A., *Nasz iluzjon: 13 listopada 1945*, „Kino” 1975, nr 11, s. 61-64; E. Zajiček, *Po trzydziestolecu-piętnastolecie*, „Kino” 1976, nr 3, s. 4-7.
- ⁴² Na temat politycznych kampanii prasowych w PRL pisze Mariusz Mazur – tegoż, *Propagandowy obraz świata. Polityczne kampanie prasowe w PRL 1956-1980*, Wydawnictwo TRIO, Warszawa 2003, s. 254, passim.
- ⁴³ Zob. np. „Dziennik Bałtycki” 5 listopada 1975 r.; „Ilustrowany Kurier Polski” 5 listopada 1975 r.
- ⁴⁴ *Święto kinematografii*, Polska Kronika Filmowa 1975: PKF 75/46B. Na ten temat zob. też: J. Szczutkowska, *Film i kinematografia w świetle Polskiej Kroniki Filmowej (1971-1980)*, w: *Spoleczno-polityczne inspiracje w kulturze i sztuce wizualnej*, red. Ł. Jureńczyk, J. Szczutkowska, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2016, s. 50.
- ⁴⁵ I. Main, *Trudne świętowanie. Konflikty wokół obchodów świąt państwowych i kościelnych w Lublinie (1944-1989)*, Wydawnictwo TRIO, Warszawa 2004, s. 15.
- ⁴⁶ P. Sowiński, dz. cyt., s.11.
- ⁴⁷ Por. K. Żygulski, *Święta w rytmie życia kulturalnego*, w: K. Żygulski, I. Hoffmann, M. Bordowicz-Nowicka, *Święta w środowisku robotniczym*, cz. 2, Polska Akademia Nauk, Instytut Filozofii i Socjologii, Warszawa 1985.